

Tusculum

2018
SOLIN-11

Tusculum

11

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonči Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Tisak

Suton Graf Zagreb

Za tiskaru

Tihomir Kujundžić

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin,
Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Županija splitsko-dalmatinska.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

11

Solin, 2018.

Sadržaj

7-16	Nikola Cesarik	Bilješka o Tiberijevu natpisu CIL 3, 3199 = 10157 iz Salone
17-34	Inga Vilogorac Brčić	Kibelina salonitanska svetišta u svjetlu epigrafskih izvora
35-59	Nino Švonja	Natpisi kao spoliji u Vranjicu
61-76	Ante Rendić-Miočević	Nekropola na lokalitetu <i>in horto Metrodori</i> u svjetlu novih istraživanja: staro izvješće u novom ruhu
77-85	Nenad Cambi	Konstancijev natpis uzidan u kuću Tavilić u Trogiru
87-105	Ana Demicheli – Dino Demicheli	Salona 541. godine – sarkofag vaginarija Saturnina, <i>fabrica Salonitana armorum</i> i Justinijanska kuga
107-122	Ivan Alduk	Solinske utvrde (II) – Mletački kaštel na mostu
123-155	Ivan Grubišić	Solinski Katići Mornari
157-176	Ivan Grubišić – Milan Ivanišević	Krštenja, vjenčanja i ukopi u Solinu od godine 1670. do 1812.
177-186	Antonia Trze Biuk	Život i književno stvaralaštvo Beatrice Speraz
187-205	Arsen Duplančić	Thomas Graham Jackson, don Frane Bulić i Salona
207-232	Blanka Matković	Iz povijesti solinskoga područja u Drugom svjetskom ratu i poraću: Hrvatska seljačka stranka kroz dosje Joze Bulja (1945. – 1961.)
233-255	Mirko Jankov	Pučki crkveni napjevi <i>Jobova štenja</i> za pokojne iz Klisa, Solina, Vranjica, Mravinaca i Kučina – transkripcije i komparativna analiza
257-264	Katica Obradović	Razvoj pedijatrije u Solinu – Pobol i procijepljenost dojenčadi i predškolske djece od 2007. do 2017.
265-267	Marko Matijević	In memoriam – Špiro Žižić (10. 9. 1951. – 3. 9. 2018.)
269-275	Mario Matijević	Bibliografija Časopisa za solinske teme <i>Tusculum</i> (broj 1-10)
277		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Nino Švonja

Natpisi kao spoliji u Vranjicu

Nino Švonja
HR, 21211 Vranjic
Krešimirova 20
nino.svonja1@gmail.com

Autor u članku kataloški obrađuje 23 natpisa koji se danas nalaze na području Vranjica; 19 ih je uzidano u kuće, a četiri se danas čuvaju kao zasebni ulomci. Sedam ih je cjelovitih, a ostali su fragmentirani, neki više neki manje. Među njima se prepoznaju dva žrtvenika, dva sarkofaga, 12 stela te dva žrtvenika ili počasne baze. Za pet natpisa nije moguće odrediti tip. Natpisi uzidani kao spoliji u kući Benzon te natpisi pronađeni prilikom zaštitnih podvodnih arheoloških istraživanja nisu obuhvaćeni u ovom radu. Prvi su objavljeni u *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku*,¹ a potomje će objaviti drugi autori.

Ključne riječi: Vranjic, epigrafija, spolij, stela, sarkofag, žrtvenik, titul, osteoteka

UDK: 904(497.5 Vranjic):726.82
904(497.5 Vranjic):930.271

Pregledni članak
Primljeno: 25. lipnja 2018.

Vranjic

Područje današnjega Vranjica u antici se nalazilo u salonitanskom ageru. Uglavnom je arheološki neistraženo pa nije poznato je li se tamo nalazilo neko homogeno naselje.² Najvjerojatnije se na području otočića nalazilo naselje, a na poluotoku *villae rusticae*. O tome svjedoči nalazište na kojem su pronađeni temelji vile i dva groba.³ Salona je bila organizirana kao agrarna kolonija te je imala privatne i javne obradive površine (*ager privatus* i *ager publicus*),⁴ a salonitansko poljoprivredno zemljište bilo podijeljeno na 80 pravilnih kvadrata veličine 710 x 710 m, što je poznato pod nazivom *ager centuriatus*. Ova površina, zajedno s cestama i gradom, tvorila je *ager Salonitanus*. Vranjic je tako bio podijeljen na dvije centurije, polovica vranjičkoga poluotoka pripadala je jednoj, a polovica drugoj centuriji. Sam otočić pripadao je jednim dijelom trećoj centuriji.⁵

Daniele Farlati, Artur Betz i Frane Bulić vjerovali su da se u Vranjicu nalazio svjetionik, ali je Mate Suić tu teoriju odbacio.⁶ Uz cestu koja je vodila prema današnjem poluotočiću Vranjicu nalazila se rimska nekropola.⁷ Nije sustavno istraživana, a grobovi su pronađeni tijekom poljoprivrednih, građevinskih i rudarskih radova te su bili devastirani. Bolje je poznat lokalitet Crikvine, gdje se nalazila starokršćanska cemeterijalna bazilika koja isto tako nije sustavno istražena.

Od početka 4. stoljeća do početka 7. stoljeća formiralo se naselje na području Vranjica pa se stoga gradi zajedničko groblje na cesti izvan naselja u blizini bazilike. Padom Salone naselje na području Vranjica možda je propalo, ali postoji i mogućnost da se formiralo manje naselje izbjeglih Salonitanaca.⁸

1 N. Švonja 2014.

2 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 21; N. Švonja 2014, str. 242-243; M. Mikelić – N. Švonja 2017, str. 133-136.

3 J. Mardešić 2000; B. Kirigin 2012, str. 66, bilj. 37.

4 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 21.

5 M. Suić 1996a, sl. 8.

6 D. Farlati 1751, str. 277-279. Tu se nalazi slika rekonstrukcije grada Salone (autor Vicentius Paternus presbyter) koja ne odgovara stvarnom stanju, o čemu piše F. Bulić 1902, str. 22; A. Betz 1943; M. Suić 1996b, str. 307-310. O salonitanskoj luci F. Oreb – B. Kirigin 1980, str. 111-114, tab. 1-6; B. Kirigin 2012.

7 N. Cambi 1986, str. 98.

8 Detaljnije o Vranjicu F. Bulić 1913; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 13-146; N. Švonja 2017, str. 133-143.

Slika 1

Pročelje zgrade na Obali pomoraca 54 s uzidana tri spolija (kat. br. 19, 20 i 21)

Podrijetlo natpisa i njihova naknadna uporaba

Spoliji uzidani u vranjičke kuće možda potječu iz Vranjica, ali su isto tako mogli biti doneseni s područja današnjega Solina. Vranjičani su, naime, posjedovali mnoge zemlje na samom otoku i poluotoku te na području današnjega Solina i Dujmovače.⁹ Natpise i kamene antičke ulomke nalazili su prilikom raznih radova (poljoprivrednih, građevinskih, rudarskih) i uzidavali u kuće kao ukras ili građevinski materijal, a neke su prodavali kolekcionarima i muzejima. Uz ove ulomke nalazili su i male uporabne predmete kojima uglavnom nisu posvećivali veliku pozornost, osim ako nisu bili od plemenitih kovina. Te manje predmete nalaznici su zadržavali ili su ih također prodavali. Predmete koje je otkupio Arheološki muzej u Splitu objavljavani u *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku*, a natpisi su objavljavani i u drugoj literaturi.¹⁰

Pojavu uzidavanja skulptura, natpisa i kamenih elemenata u razne objekte – spolija – susrećemo duž cijele jadranske obale u svim povijesnim razdobljima. Razlozi uzidavanja su različiti: nedostatak građevinskoga materijala, ekonomska kriza, vremenske nepogode i ratno vrijeme. Takvi zahvati na području istočne jadranske obale

obavljaju se već od antičkih vremena na raznim lokalitetima (npr. u Aseriji, Saloni) i nastavljaju se u srednjem vijeku (npr. u zvoniku splitske katedrale).¹¹ Uzidani natpisi nisu bili razumljivi većini ljudi, mogli su ih pročitati samo svećenici ili rijetki intelektualci koji su poznavali osnove latinskoga. Natpisi su uzidavani i zbog stanovite draži i tajanstvenosti, kao i zbog pomodnosti.¹² U kasnijem vremenu razlozi uzidavanja su drugačiji. Tada se većinom ugrađuju ukrašeni ulomci, natpisi ili dijelovi skulpture iz estetskih razloga te da bi se naglasio pozitivan stav prema kulturnoj baštini. Time bi vlasnik građevine potvrđivao svoj društveni status, svoju moć i prikazivalo bi ga se u društvu kao ljubitelja kulturne baštine.¹³

U velikom broju vranjičkih kuća danas se nalaze uzidani natpisi.¹⁴ U župnoj crkvi svetoga Martina vidljiv je jedan ulomak. U njezinu dvorištu su tri sarkofaga: dva antička, a treći iz kasnijega vremena. Danas Vranjičani običavaju donijeti u crkveno dvorište antičke ulomke kada naiđu na njih prilikom različitih radova. Tako je nepoznat netko ostavio ulomke dviju stela o kojima će biti kasnije riječi.

Osim natpisa, u Vranjicu ima još mnoštvo drugih antičkih spomenika koji su ugrađeni kao spoliji.

9 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 80; N. Švonja 2014, str. 246-247.

10 Npr. CIL 3; A. Šašel – J. Šašel 1986, str. 368-373; E. Marin et al. 2010.

11 M. Barišić – V. Marinković 2011, str.159-165; I. Babić 2007, str. 159-165.

12 D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 28.

13 M. Barišić – V. Marinković 2011, str. 318; D. Demicheli 2017, str. 183.

14 U prošlosti je u vranjičkim kućama bilo uzidano više natpisa; neki su otkupljeni za Arheološki muzej u Splitu, neki su prodani kolekcionarima, a neki su nažalost uništeni ili prežbukani.

KATALOG

1. Nadgrobni natpis L. Varija Vera (sl. 2)

Mjesto čuvanja: uzidan u pročelje župne crkve sv. Martina

Dimenzije: visina 55 cm, dužina 91 cm, debljina 20 cm; visina slova: prvi redak 8 cm, drugi redak 7 cm, treći redak 6 cm, četvrti redak 4 cm, peti redak 6 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak nadgrobnoga žrtvenika uzidan je uz desni rub pročelja župne crkve. Natpis je isklesan u pet redaka s tendencijom njihova centriranja u odnosu na središnju os spomenika, a nedostaje mu desni dio. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

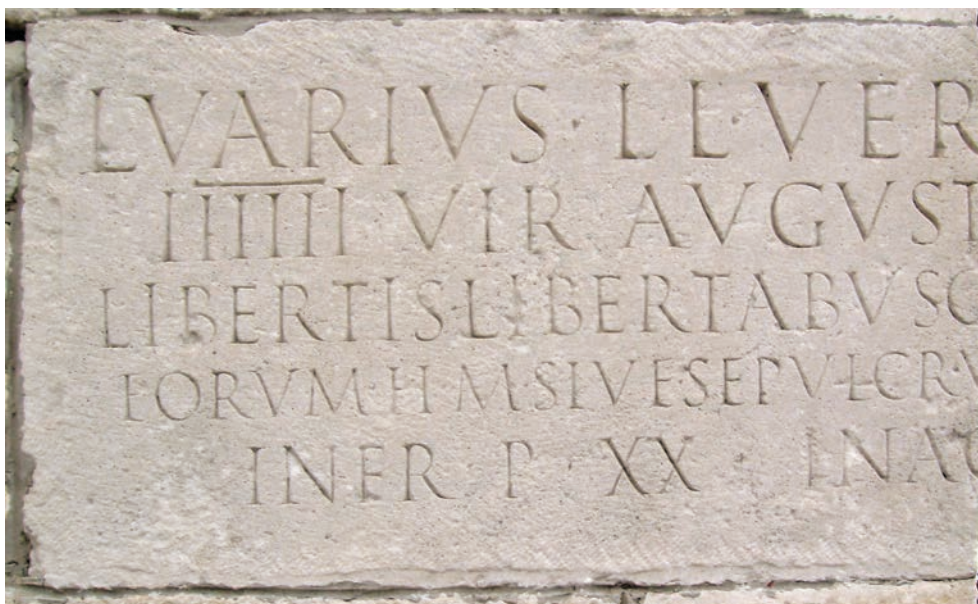
L • VARIVS • LL • VER
IIIIII • VIR • AVGVST
LIBERTIS • LIBERTABVSQ
EORVM • H • M • SIVE SEPULCRV
IN • FR • P • XX IN AG

Restitucija: *L(ucius) Varius L(uci) l(ibertus) Ver[us] / IIIIIIIvir Augusta[l(is)] / libertis libertabusq[ue] / eorum. H(oc) m(onumentum) sive sepulcru[m] h(eredem) n(on) s(equetur)]. / In fr(onte) p(edes) XX in ag(ro) [p(edes)--].*

Komentar: Lucije Varije Ver(?) učinio je grobnicu, vjerojatno za života, za sebe i članove svojega kućanstva.¹⁵ Njegov kognomen mogao bi glasiti *Verus* ili *Verucundus*, ali nije sigurno. On je oslobođenik italske porodice *Varius*, čiji su pripadnici zabilježeni isključivo na prostoru Salone i njezine okolice. Ver(?) je jedini član porodice koji se ističe nekom službom (sevir augustal), tj. svećenik je carskoga kulta. Izvan Salone poznat je jedino *Varius Festus*,¹⁶ koji je bio nasljednik Publija Marcija Mesijana u Epidauru. Na kraju natpisa nalaze se formule *in fronte pedes* s rimskom brojkom XX i *in agro pedes*, ali nedostaje brojka koja označava drugu dimenziju grobne parcele. Žrtvenik je vjerojatno stajao na postolju u sredini grobne parcele.

Datacija: rani principat (1. stoljeće)

Literatura: A. Steinbüchel 1820, str. 25, br. 89; CIL 3, 2101; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, sl. 38; M. Glavičić 2002, str. 361.

Slika 2
Nadgrobni natpis L. Varija Vera

¹⁵ M. Glavičić 2002, str. 361.

¹⁶ CIL 3, 1775.

Slika 3
Ulomak stele s natpisom

Slika 4
Ulomak stele s natpisom

2. Ulomak stele s natpisom (sl. 3)

Mjesto čuvanja: u dvorištu župne crkve sv. Martina

Dimenzije: visina 24 cm, širina 27 cm, debljina 10 cm; visina slova: prvi redak 4 cm, drugi redak 3,5 cm, treći redak 3 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele s natpisom koji je netko donio u crkveno dvorište i ostavio. Sačuvana su tri nepotpuna retka natpisa. U trećem retku nalazi se ligatura TE. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

D M
[---]E F LAM[---]
[---]RTEM[---]

Restitucija: *D(is) M(anibus) / [---]e f(iliae) Lam[---] / rtem [...].*

Komentar: Sačuvani dio natpisa ne pruža mogućnost cjelovitije restitucije. Ligatura TE bi mogao biti i veznik *et*.

Datacija: 2.-3. stoljeće
Literatura: neobjavljen

3. Ulomak stele s natpisom (sl. 4)

Mjesto čuvanja: u dvorištu župne crkve sv. Martina

Dimenzije: visina 15 cm, širina 20 cm, debljina 7 cm; visina slova: prvi redak 2 cm, drugi redak 2,5 cm, treći redak 2 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele s natpisom koji je netko donio u crkveno dvorište i ostavio. Sačuvana su tri nepotpuna retka. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

[---]XVI
[---]DISC[---]
[---]A CV[---]

Restitucija: *[---]XVI[---] / [---]disc[---] / [---] a cu[---].*

Komentar: Sačuvani dio natpisa ne pruža mogućnost cjelovitije restitucije.

Datacija: 1.-3. stoljeće
Literatura: neobjavljen

4. Sarkofag Aurelija Ursacija (sl. 5)

Mjesto čuvanja: u dvorištu župne crkve sv. Martina

Dimenzije: dužina 210 cm, širina 105 cm, visina 99 cm; visina slova: 7 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Sarkofag pripada standardnom tipu lokalnih (salonitanskih) sarkofaga.¹⁷ Poklopac je napravljen u obliku

17 O tipologiji sarkofaga lokalne izradbe N. Cambi 2010, str. 21-30.

Slika 5
Sarkofag Aurelija Ursacija

AVR • VRSACIVS • SALONITANVS
EX • COLLEGIO • VENERIS • ET
AVRELIA • VITALIA • VIVIS • SIBI • PO
SVERVNT • HANC • ARCA • TRA
5 DITA • AB • AVRELIA • LVPA

ATILIO • PRIMO

Slika 6
Natpis na sarkofagu Aurelija Ursacija (CIL 3, 2108)

ravne ploče. Sanduk se nalazi na profiliranom postolju s jednim vertikalnim i kosim izbočenjem. U sredini sanduka nalazi se natpisno polje (visina 63 cm, dužina 70 cm) s ansama unutar kojega je bio smješten tekst. Nažalost, djelovanjem soli natpis je danas potpuno uništen, a ako se ne poduzmu restauratorski radovi sol će uništiti i sredinu stranice sanduka. Srećom, natpis je objavljen u CIL-u. Ispod ansa nalazili su se vegetabilni motivi. Sa strana tabule

nalazila su se po dva prazna jednostavno profilirana polja. Na gornjem završetku je uski obrub naznačen plitkim žlijebom. Danas se jedva čitaju dvije riječi: *Atilio Primo*. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

AVR • VRSACIVS • SALONITANVS
EX • COLLEGIO • VENERIS • ET

AVRELIA • VITALIA • VIVIS • SIBI • PO
 SVERVNT • HANC • ARCA • TRA
 DITA • AB • AVRELIA • LVPA
 ATILIO PRIMO

Restitucija: *Aur(elius) Ursacius Salonitanus / ex collegio-
 Veneris et / Aurelia Vitalia vivis sibi po/suerunt hanc arca tra/
 dita ab Aurelia Lupa // AtilioPrimo.*

Komentar: Pokojnik i pokojnica postavljaju za života sarkofag koji je izručila Aurelija Lupa.¹⁸ Zanimljiv nam je *Aurelius Ursacius Salonitanus* iz više razloga. Prvi je to što je njegov *nomen Aurelius* skraćen. Gentilicij *Aurelius* je proširen nakon *Constitutio Antoniniana*, a posebno zahvaljujući carevima Marku Aureliju i Komodu koji su dijelili rimsko građansko pravo.¹⁹ Tako je gentilicij bio proširen u Podunavlju, a u Dalmaciji je čest, posebno u unutrašnjosti.²⁰ U Liburniji je zabilježeno nekoliko domorodaca koji nose ovaj gentilicij. Za razliku od Liburnije, u Saloni ovaj gentilicij nose osobe stranoga podrijetla: *Aur. Eneius natione Graecus*, *Aur. Flavius natione Surus* itd.²¹ Velik broj salonitanskih Aurelija rođen je u unutrašnjosti Dalmacije, a neki su došli iz Podunavlja. To su bili vojnici i carski oslobođenici. Drugi je razlog to što je *Ursacius* vrlo rijedak kognomen, treći što *Salonitanus* označava njegovo podrijetlo, a četvrti razlog je navođenje njegova članstva u kolegiju zaduženom za brigu o *Venerinu* kultu. Taj kolegij se može poistovjetiti s *collegium fabrum Veneris*, koji je spomenut u jednoj posveti cezaru Konstantu između 333. i 337. godine. Na kraju mogu se izvesti dva tumačenja: da su *Aurelius Ursacius* i *Aurelia Vitalia* predvidjeli da će tu biti pokopani, a *Atilius Primus* je tu bio prvotno pokopan i njegovo ime nam pokazuje da nema nikakvih rodbinskih veza između njih. Drugo tumačenje bi bilo da je *Atilije Prim* radio s *Aurelijom Lupom* oko isporuke sarkofaga, ali nedostaje sastavni veznik *et*, međutim, jedna linija upućuje da je zadnji veznik bio nadodan. Formula *vivis sibi posuerunt* je karakteristična za kasni principat.

Datacija: 2.-3. stoljeće

Literatura: CIL 3, 2108; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 35, sl. 38; E. Marin et al. 2010, str. 714-715.

5. Ulomak sarkofaga (sl. 7)

Mjesto čuvanja: uzidan u podu pred ulazom u župnu crkvu sv. Martina

Dimenzije: dužina 105 cm, visina 36 cm; visina slova: prvi redak 3 cm, drugi redak 2,5 cm, treći redak 2,5 cm, četvrti redak 3 cm, peti redak 3,5 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Prednja strana sarkofaga s natpisom u pet redaka izvedenih pravilnom rimskom kapitalom, nažalost dosta istrošenim jer je ulomak uzidan u podu dvorišta župne crkve. I opet je sretna okolnost što je ulomak objavljen u CIL-u. Pogreške klesara nalaze se u prvom retku gdje je umjesto slova N uklesano T i u trećem retku umjesto slova N trebalo je uklesati slovo M.

Tekst:

[---]CTL ATNORVM VIII PA[---]
 IVLIVS IANVARIVS ET VRBV
 LANIA SECVIMDINA FILIAE
 INFELICISSIME POSVER
 VNT

Restitucija: *[---] ctl a{n=t}norum VIII pa[ter?] / Iulius Ianuarius et Urbu/Lania Secu{i}ndina filiae / infelicissim(a)e posuerunt.*

Komentar: Najnesretnijoj kćeri, koja je umrla u devetoj godini, podižu spomenik otac Julije Januarije i majka Urbulanija Sekundina. Gentilicij *Iulius* uz gentilicij *Aurelius* je najbrojniji.²² U ranom principatu, zahvaljujući Augustu koji je davao rimsko građansko pravo, u Liburniji su gotovo svi Juliji starosjedioci. Oni su mogli dobiti građansko pravo i u doba Cezara, kao neki Juliji u Saloni i okolici. U Saloni su većina Julija doseljenici, vojnici i veterani. U kasnom principatu opada njihov broj, ali u drugoj polovini 2. stoljeća i u 3. stoljeću u Saloni ih ima mnogo.²³ Juliji iz 4. i 5. stoljeća u Saloni potomci su ranijih obitelji. *Urbulanius* potječe iz srednje i južne Italije.²⁴ Kognomen *Ianuarius* vrlo je raširen, pa čak i među kršćanima.²⁵ Možda je semitskoga podrijetla. U Dalmaciji ga nema prije sredine 2. stoljeća, a raširenost mu možda ovisi o dolasku orijentalaca. Kognomen *Secundinus* dosta je rasprostranjen, naročito

18 E. Marin et al. 2010, str. 715.

19 G. Alföldy 1969, str. 46.

20 G. Alföldy 1969, str. 47.

21 *Ibid.*

22 G. Alföldy 1969, str. 31.

23 G. Alföldy 1969, str. 32.

24 G. Alföldy 1969, str. 130.

25 G. Alföldy 1969, str. 220.

Slika 7
Ulomak sarkofaga

CTLATNORVM VVIII PA sic
IVLIVS IANVARIVS ET VRBV
LANIA SECVMDINA FILIAE sic
INFELICISSIME POSVER
5 VNT

Slika 8
Natpis na ulomku sarkofaga (CIL 3, 2368)

na keltskom području, ali i u Hispaniji.²⁶ Među kršćanima je također čest i dosta je raširen u Dalmaciji. Zbog navođenja formule *posuerunt* kao i moralnih karakteristika pokojnice ovaj se natpis može datirati u kasni principat.

Datacija: kasni principat

Literatura: A. Steinbüchel 1820, str. 25, br. 88; CIL 3, 2368; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 44.

6. Ulomak nadgrobnoga natpisa (sl. 9)

Mjesto čuvanja: uzidan u zgradu u Ulici hrvatskih pisaca bb

Dimenzije: visina 77 cm, širina 87 cm; visina slova: prvi redak 6 cm, drugi redak 5,5 cm, treći redak 5 cm, četvrti redak 4 cm, peti redak 5 cm, šesti i sedmi redak 4 cm, osmi

redak 2 cm, deveti redak 5,5 cm, deseti redak 4,5 cm, jedanaesti redak 4 cm

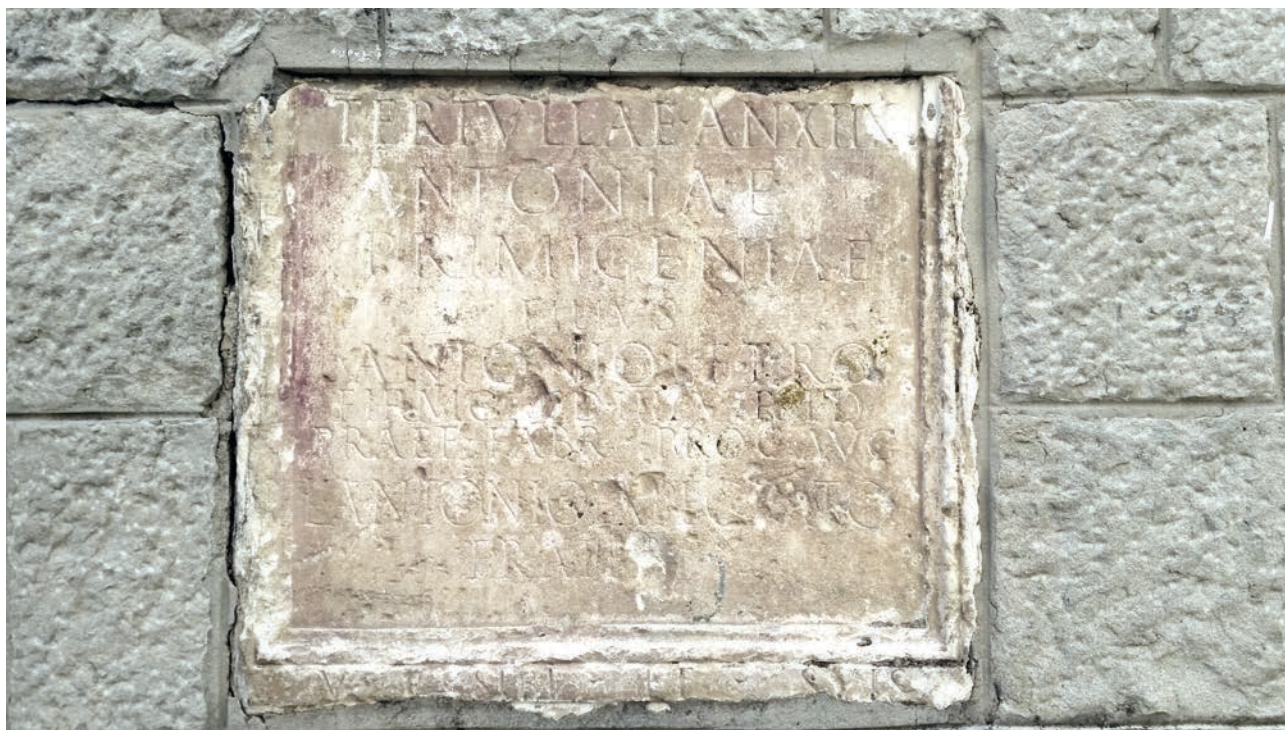
Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele ili nadgrobnoga žrtvenika s natpisom uzidan je u kuću. Nedostaje vrh. Natpisno polje uokvireno je »S« profilacijom koja je bila obrubljena trakama. Natpisu nedostaje početak pa je sačuvano jedanaest redaka s tendencijom njihova centriranja u odnosu na središnju okomitu os spomenika. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom. Distinkcije u obliku točaka nalaze se u prvom, petom, šestom, sedmom, devetom i posljednjem retku.

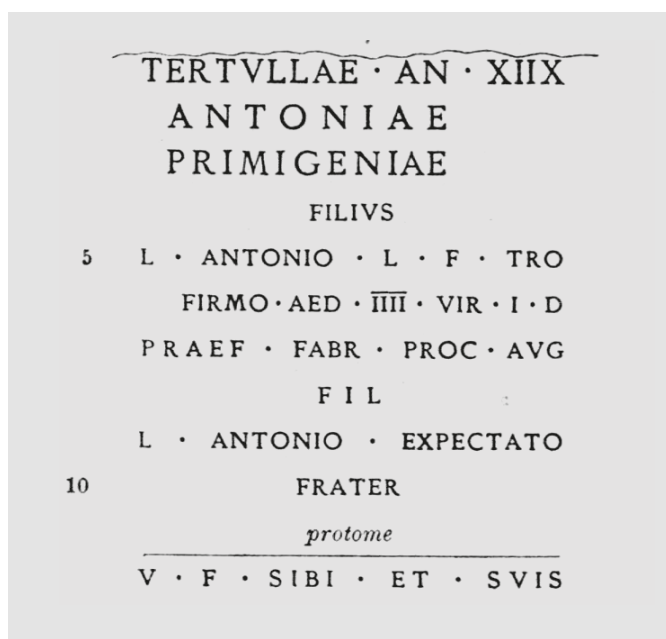
Tekst:

[---]TERTVLLAE • AN • XIX
ANTONIAE

²⁶ G. Alföldy 1969, str. 290.

Slika 9
Ulomak stele ili nadgrobna žrtvenika

Slika 10
Natpis na steli ili nadgrobnom žrtveniku (CIL 3, 2075)

PRIMIGENIAE
FILIVS
L • ANTONIO • L • F • TRO
FIRMO • AED • IIII • VIR • I • D
PRAEF • FABR • PROC • AVG
FIL
L • ANTONIO • EXPECTATO
FRATER
V • F • SIBI • ET • SVIS

Restitucija: [---] / *Tertullae an(norum) XIIIX / Antoniae Primigeniae / filius / L(ucio) Antonio L(uci) f(ilio) Tro(mentina) (tribu) / Firmo aed(i)li IIIIvir(o) i(ure) d(icundo) / praef(ecto) fabr(um) proc(uratori) Aug(usti) / fil(ius) / L(ucio) Antonio Expectato / frater / v(ivus) f(ecit) sibi et suis.*

Komentar: Sebi i članovima svoje obitelji ovaj nadgrobni natpis postavlja nepoznati komemorator iz obitelji Antonija.²⁷ Rodbinski odnos je istaknut: *Tertulla* je supruga, *Primigenia* je majka, *Firmus* je otac, a *Expectatus* je brat. *L. Antonius Firmus* je na ovom natpisu najvažniji zbog službi koje je obnašao. On je u Saloni bio edil i kvatuorvir sa sudačkim ovlastima. Bio je i *praefectus fabrum*. To nije magistarska služba, već označava časnika u vojsci koji je zadužen za obavljanje i nadzor građevinskih i drugih obrtničkih poslova.²⁸ Ona može označavati i careva posebnog pomoćnika ili drugoga visokog dužnosnika u nekim poslovima i zadacima. Od Augusta to je početak viteške karijere. Svoj *cursus honorum* završio je administrativnom službom carskoga prokuratora, ali nije poznato gdje ju je vršio (u Dalmaciji nije jer je rodom iz Salone).²⁹ Prema imenu radi se o bogatoj italskoj obitelji iz samoga vrha salonitanske aristokracije.³⁰ Poznato je još nekoliko natpisa koji spominju gentilicij *Antonius*: u Ride-ru je poznat salonitanski dekurion *Antonius Proculus*,³¹ a na jednom kasnijem natpisu spomenut je duovir *Antonius Castor*,³² koji vjerojatno nije u bližoj vezi s porodicom na ovom natpisu. Formula *vivus fecit* je specifična za rani principat.

Datacija: rani principat (1. stoljeće)

Literatura: CIL 3, 2075; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 35, sl. 33; I. Mirnik 1981, str. 234; M. Glavičić 2002, str. 249.

7. Stela Albucije Felikule (sl. 11)

Mjesto čuvanja: uzidana u zgradu u Ulici hrvatskih pisaca 6

Dimenzije: visina 80 cm, širina 50 cm; visina slova: prvi redak 6 cm, drugi i treći redak 4 cm, četvrti redak 3 cm, peti redak 2,5 cm, šesti redak 2,5 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Stela je uzidana ispred ulaza u stan na prvom katu. Pripada arhitektonskom tipu, a izvedena je u obliku edikule.³³ S lijeve i desne strane u reljefu je izrađen po jedan stup s ljuskastim ukrasima. Svaki stup počiva na svojoj bazi, a na vrhu svakoga je korintski kapitel. Kapiteli nose ravnu gradu. Ona je ispunjena vegetabilnim motivima (akantove vitice). Nad gredom se uzdiže trokutasti pseudozabat unutar kojega je prikazana ženska glava koju omeđuje kosa. Sa strana pseudozabata izdižu se pseudoakroteriji. Natpis je uklesan u šest redaka. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom. U drugom, trećem, četvrtom, petom i šestom retku se nalaze distinkcije izvedene u obliku točke.

Tekst:

ALBV CIA
FELICVLA •
ACTE • FILI
AE • ANNORVM •
• XVII •
ET • SIBI

Restitucija: *Albucia / Felicula / Acte fili/ae annorum / XVII / et sibi.*

Komentar: Albucija Felikula podigla je spomenik kćeri Akti, umrloj u 17. godini života, i sebi. Gentilicij *Albucius* čest je u sjevernoj Italiji (osobito u Mediolanu) te na jugu Galije. U Dalmaciji su nositelji ovoga gentilicija doseljenici iz sjeverne Italije.³⁴ Kognomen *Felicula* je čest, također u sjevernoj Italiji.³⁵ Kćeri nije naveden *nomen*, nego samo

27 M. Glavičić 2002, str. 249.

28 *Ibid.*

29 *Ibid.*

30 *Ibid.*

31 CIL 3, 2770.

32 CIL 3, 8659.

33 O tipologiji stela D. Maršić 2002, str. 53-80.

34 G. Alföldy 1969, str. 57.

35 G. Alföldy 1969, str. 202.

Slika 11
Stela Albucije Felikule

Slika 12
Ulomak stele s natpisom

Slika 13
Ulomak žrtvenika ili osteoteke s natpisom

kognomen *Acte* koji je čest u Italiji i na zapadu.³⁶ Uz pomoć riječi *annorum*, uz koju se ne nalazi ni jedan dodatak, možemo okvirno datirati ovaj natpis.

Datacija: rani principat

Literatura: CIL 3, 2167; I. Mirnik 1981, str. 236.

8. Ulomak stele s natpisom (sl. 12)

Adresa mjesta čuvanja: uzidan u kuću u Ulici don Luke Jelića 5

Dimenzije: visina 41 cm, širina 28 cm; visina slova: prvi redak 4 cm, drugi redak 4,5 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Sačuvan je ulomak stele koji je u lošem stanju. U gornjem dijelu su ostaci dekoracije, a ispod trake i zaobljene profilacije je natpisno polje. Natpis je dosta fragmentiran te su sačuvana samo dva retka izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

D[---]

ANTO[---]

Restitucija: *D(is) [M(anibus)] / Anto[nio? ---]*.

Komentar: Sačuvani dio natpisa ne pruža mogućnost cjelovitije restitucije. Formula *Dis Manibus* pomaže u dataciji natpisa.

Datacija: 2.-3. stoljeće

Literatura: neobjavljen

9. Ulomak žrtvenika ili osteoteke s natpisom (sl. 13)

Mjesto čuvanja: uzidan u balaturu kuće Mate Jurića,³⁷ danas u Ulici don Luke Jelića 36

Dimenzije: visina 12 cm, širina 38 cm; visina slova: 3 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak maloga četvrtastog žrtvenika ili osteoteke uzidan je u kuću. Natpis je dosta fragmentiran i sačuvana su samo dva retka teksta. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

[---]CON • AB • AEL

[---]AXIMA[---]

Restitucija: *[---]con ab Ael(ia) / [M]axima [---]*.

Komentar: Spomenik je podigla Elija Maksima. Kratica *Ael* (vjerojatno *Aelia*) pripada carskom gentiliciju prema kojem se ovaj spomenik može datirati. Širenje gentilicija *Aelius* događa se za vladavina careva Hadrijana i Antonina Pija. Čest je u Podunavlju, a u Dalmaciji je jedan od najčešćih gentilicija. U srednjoj Dalmaciji ima ih u dosta u blizini Salone. U ranom principatu oni su carski oslobođenici i doseljenici, a u kasnom vojnicima s istoka i iz Podunavlja. U dominatu je taj gentilicij čest.³⁸ Kognomen *Maximus* je najčešće ime u cijelom Rimskom Carstvu.³⁹

Datacija: 2.-3. stoljeće

Literatura: CIL 3, 14736; F. Bulić 1901, str. 105.

10. Ulomak stele Mescenije Kvarte (sl. 14)

Adresa mjesta čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Frane Bulića 65

Dimenzije: visina 15 cm, širina 23 cm; visina slova: prvi redak 2,5 cm, drugi redak 4 cm, treći radak 2 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele uzidan u kuću. U novije vrijeme obojan je u tamnocrvenu boju. Na lijevoj strani vidi se jednostavna profilacija. Natpis je podijeljen u tri retka izvedena pravilnom rimskom kapitalom. U drugom retku u riječi *pietatis* predzadnje slovo (I) je umanjeno. U drugom retku nalazi se interpunkcijski znak u obliku listića, a u trećem dva.

Tekst:

[---]

[---]CENIA QVAR

TA • PIETATIS

CAVSA • POSVIT

Restitucija: *[Mes]cenia Quar/ta pietatis / causa posuit*.

Komentar: Po imenu možemo pretpostaviti da je komemoratorica možda bila četvrta kći. Gentilicij *Mescenius* rijedak je Rimu, Italiji i sjevernoj Africi, gdje se javlja u obliku *Mescinus*. Kognomen *Quarta* dosta je raširen, a posebno na keltskom području (uglavnom u sjevernoj Italiji i Noriku).⁴⁰ Uobičajen je i u Dalmaciji. Uz pomoć formule *posuit* koja nije pisana skraćenicom i koja je specifična za kasni principat moguće je datirati ovaj spomenik.

Datacija: kasni principat

Literatura: CIL 3, 8980; F. Bulić 1880a, str. 49.

36 G. Alföldy 1969, str. 141.

37 CIL 3, 14736.

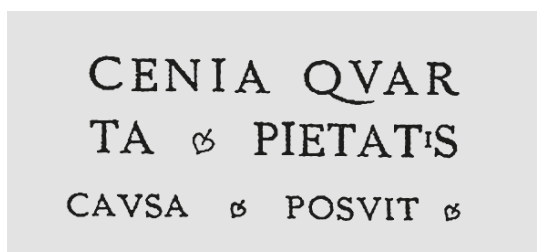
38 G. Alföldy 1969, str. 43.

39 G. Alföldy 1969, str. 242.

40 G. Alföldy 1969, str. 278.

Slika 14
Ulomak stele Mescenije Kvarte

Slika 15
Natpis na steli Mescenije Kvarte (CIL 3, 8980)

11. Ulomak stele Urgulanije Valentine (sl. 16)

Mjesto čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Franje Bulića 65

Dimenzije: visina 21 cm, širina 31 cm; visina slova: prvi redak 2 cm, drugi redak 3 cm, treći redak 2,2 cm, četvrti redak 1,5 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak gornjega dijela profilirane stele pravokutnoga oblika.⁴¹ Pseudozabat s pseudoakroterijima upisan je u gornji dio stele. Pseudoakroteriji su izvedeni u obliku palmete. Ravne trake uokviruju pseudozabat u čijem se središtu nalazi četverolisni cvijet iz kojega sa svake strane izlazi po jedna palmeta. Natpisno polje je

odvojeno od pseudozabata trakom i uokvireno je jednostavnom profilacijom. Natpis je podijeljen u četiri retka i nepotpun je. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom. Slova D i M se nalaze na traci koja odvaja pseudozabat od natpisnoga polja. U trećem retku su dvije ligature: NT i MA. Interpunkcijski znakovi u obliku točke pojavljuju se u trećem i četvrtom retku.

Tekst:

D M
VRGVLANIA
VALENTINA • MATRI
ET • TARQVITIV[---]

⁴¹ Usp. bilj. 33.

Slika 16
Ulomak stele Urgulanije Valentine

Restitucija: *D(is) M(anibus) / Urgulania / Valentina / ma-
tri / et Tarquitiu[s] [---]*.

Komentar: Urgulanija Valentina ovaj spomenik podiže majci, a spominje se i Tarkvicije u svojstvu komemoratora. Gentilicij *Urgulanius* potječe iz srednje i južne Italije, odakle je došao u Salonu.⁴² Kognomen *Valentinus* vrlo je čest na zapadu, a u Dalmaciji se proširio kasno.⁴³ Gentilicij *Tarquitius* čest je na etrurskom području.⁴⁴ U Dalmaciji su nositelji doseljenici iz Italije. Formula *Dis Manibus* pomaže u dataciji ovoga natpisa.

Datacija: 2.-3. stoljeće

Literatura: CIL 3, 9432; F. Bulić 1880b, str. 81.

redaka. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom. U četvrtom retku, u riječi *rtioni*, zadnje slovo (l) je uvećano i visina mu je 3,5 cm. Između riječi u prva četiri retka su distinkcije u obliku trokuta.

Tekst:

[---]
NDA • TEST[---]
FIERI • IVS
ET • C • ARCI
RTIONI • E
VERNA

12. Ulomak stele s natpisom (sl. 17)

Mjesto čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Franje Bulića 65

Dimenzije: visina 28 cm, širina 20 cm; visina slova: 3 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele uzidan u kuću. S lijeve strane nazire se dio profilacije. Natpis je nepotpun i podijeljen je u pet

Restitucija: *[Secu]/nda test[amento] / fieri ius[it sibi] / et
C(aio) Arci[o Qua?]/rtioni e[t] / verna / [---]*.

Komentar: Pokojnica ovaj spomenik podiže po oporuci sebi, Gaju Arciju Kvartionu(?) i kućnom robu (*verna*). Kognomen *Secundus* dosta je čest svugdje, pa i u Dalmaciji.⁴⁵ Gentilicij *Arcius* je rijedak.⁴⁶ Formula *testamento fieri iussit* karakteristična je za rani principat.

Datacija: rani principat

42 G. Alföldy 1969, str. 130.

43 G. Alföldy 1969, str. 320.

44 G. Alföldy 1969, str. 125.

45 G. Alföldy 1969, str. 291.

46 G. Alföldy 1969, str. 61.

Slika 17
Ulomak stela s natpisom

Literatura: CIL 3, 8888; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, sl. 33; F. Bulić 1880b, str. 81.

13. Stela Lucija C. Arga(?) (sl. 18)

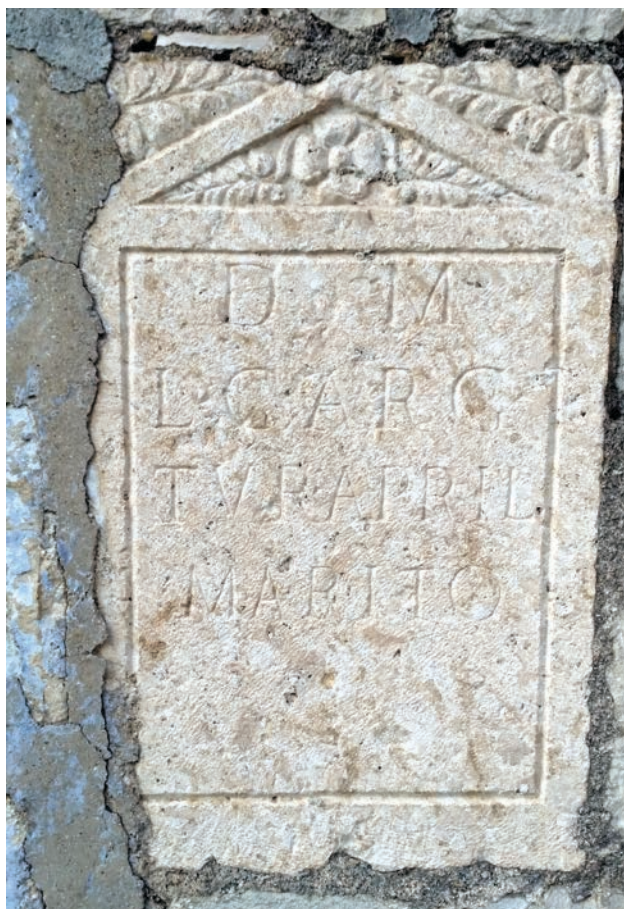
Mjesto čuvanja: uzidana u kuću na adresi Dom don Frane Bulića 65

Dimenzije: visina 59 cm, širina 38 cm; visina slova: 4 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Profilirana stela pravokutne forme.⁴⁷ Iznad upisanoga trokutastog pseudozabata nalaze se pseudoakroteriji isklesani u obliku palmeta. Pseudozabat omeđuju tri trake. U njegovoj sredini je rozeta izrađena u obliku cvijeta iz kojega sa svake strane izlazi po jedna palmeta. Natpisno polje omeđeno je jednostavnom profilacijom.

⁴⁷ Usp. bilj. 30.

Slika 18
Stela Lucija C. Arga(?)

Natpis je uklesan u četiri retka. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom. Klin za usađivanje nije sačuvan.

Tekst:

D M
L • C • ARG
TVR • APRIL
MARITO

Restitucija: *D(is) M(anibus) / L(ucio) C(?) Arg(?) / Tur(rania) (?) April(is) / marito.*

Komentar: *Turrania Aprilis* podiže spomenik svome suprugu Luciju C(?) Arg(?). Nije moguće razriješiti pokojnikov *nomen* i kognomen jer su skraćeni zbog nedovoljnoga natpisnog prostora. Isti je razlog skraćivanja gentilicija

komemoratorice. Kognomen *Aprilis* je dosta raširen.⁴⁸ Formula *Dis Manibus* pomaže u dataciji ovoga natpisa.

Datacija: 2.-3. stoljeće.

Literatura: CIL 3, 2250; I. Mirnik 1981, str. 237.

14. Stela Aurelija Tita (sl. 19)

Mjesto čuvanja: uzidana u kuću na adresi Dom don Frane Bulića 19

Dimenzije: visina 58 cm, širina 32 cm; visina slova: 3 cm, osim u drugom retku 3,5 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Pravokutna stela profilacijom je podijeljena na natpisno polje i trokutasti pseudozabat s bočnim pseudoakroterijima. Lijevi pseudoakroterij prekriven je žbukom, ali je vidljiv desni i u njemu se nalazi prikaz palmete. Prostor pseudozabata i pseudoakroterija odvojen je dvostrukom trakom, profiliranom jednom udubljenom crtom. Unutar pseudozabata isklesan je portret pokojnice u plitkom reliefu.⁴⁹ Portret je izlisan i oštećen tako da se ne vide fizionomijski detalji lica. Spomenik je izrađen u nekoj lokalnoj provincijskoj radionici pa zbog toga možda detalji lica nisu bili ni izrađeni. Frizura je modelirana na način da je kosa podijeljena razdjeljkom na čelu, odatle je iščešljana preko ušiju te se spuštala preko ramena u dvije pletenice. Natpisno polje, s natpisom u sedam redaka, odvojeno je od pseudozabata i pseudoakroterija »S« profilacijom. Slova su izvedena pravilnom rimskom kapitalom. Zadnji redak je oštećen. U prva tri reda nalaze se distinkcije izvedene u obliku točaka. Nije sačuvan klin za usađivanje.

Tekst:

D • M
AVR • TIT
VS • STAT
IAE VRS
VLE CO
NIVGI
B M

Restitucija: *D(is) M(anibus) / Aur(elius) Tit(us) Stat(iae) Urs(ul(a)e) co(niugi) / b(ene) m(erenti)*.

Komentar: Spomenik podiže Aurelije Tit svojoj supruzi Staciji Ursuli. Za dataciju je ključna pokojnikova dvoimenska formula s gentilnim imenom i ime *Aurelius* te oblik

Slika 19
Stela Aurelija Tita

slova. Ime *Titus* kao kognomen se u Dalmaciji javlja uglavnom kod domorodačkoga stanovništva,⁵⁰ a s obzirom na carski gentilicij *Aurelius*, najvjerojatnije se radi o romaniziranome domorocu.⁵¹

Datacija: prije 3. stoljeća

Literatura: D. Maršić 1996; D. Maršić 2011, str. 29.

15. Ulomak Silvanova žrtvenika (sl. 20)

Mjesto čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Frane Bulića 9

Dimenzije: visina 39 cm, širina 22 cm; visina slova: prvi i drugi redak 3 cm, treći i četvrti redak 2,5 cm, peti i šesti redak 2 cm

48 G. Alföldy 1969, str. 154.

49 D. Maršić 1996.

50 G. Alföldy 1969, str. 312.

51 D. Maršić, 1996.

Slika 20
Ulomak Silvanova žrtvenika

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak žrtvenika uzidan je vodoravno u zid kuće. Otkriven je slučajno nakon skidanja žbuke. U središtu ulomka nalazi se umetnuta šarka za nekadašnja drvena vrata kojima se pristupalo u dvorište. Sudeći po veličini natpisa, žrtvenik je bio manjih dimenzija.⁵² Slova su nepravilna. Ligature se nalaze u drugom retku, MA, te u petom retku, VA. U četvrtom retku, u imenu *Eucarpia*, ispušteno je slovo R.

Tekst:

T FLAVI
MAN
D[---]O [---] ONIA

⁵² D. Maršić 1997.

⁵³ G. Alföldy 1969, str. 38-39; D. Maršić 1997.

⁵⁴ J. G. Keenan 1974, str. 34.

EVCAPIA
[---]L SILVANO
EX VOT

Restitucija: *T(itus) Flavi(us) / [---]man / d[---]o[---]Jonia / Euca(r)pia / [---]l Silvano / ex vot(o)* ili *T(ito) Flavi(o) / [---]man / d[---]o[---]Jonia / Euca(r)pia / [---]l Silvano / ex vot(o)*.

Komentar: Natpis spominje podizanje žrtvenika kao Eukarpijin zavjet. Nije sigurno je li Tit Flavije također posvetitelj ovoga žrtvenika ili je to samo Eukarpija jer nije sačuvan njegov kognomen te ne znamo je li u nominativu ili u dativu. Carski gentilicij *Flavius* nose rimski građani pojavom Vespazijana i njegovih sinova Domicijana i Tita čija je politika bila davanje rimskoga građanskog prava stanovništvu u naseljima i u unutrašnjosti provincije. Ovaj gentilicij nosili su domorodci, ali i vojnici. U kasnom principatu na području Salone većina Flavijevaca je, sudeći po njihovim kognomenima, istočnjačkoga podrijetla. Zbog oštećenja nije moguće odrediti je li i Tit Flavije istočnjačkoga podrijetla, ali Eukarpija sigurno jest. Njezin kognomen je grčkoga podrijetla. U 4. i 5. stoljeću Flavijevci su drugi najčešći gentilicij po rasprostranjenosti.⁵³ Naime, u doba Konstantina Velikoga i njegovih nasljednika ovaj se gentilicij dodjeljivao kao počasna titula.⁵⁴

Datacija: 3. stoljeće

Literatura: D. Maršić 1997.

16. Ulomak stele (sl. 21)

Mjesto čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Franje Bulića 9

Dimenzije: širina 47 cm, visina 29 cm; visina slova: 6 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele uzidan je naopako u zid kuće. Na desnoj strani vidi se ostatak »S« profilacije. Iznad se vidi veliko oštećenje nastalo preklapanjem. Od natpisa je sačuvana samo riječ *Firmanu* izvedena pravilnom rimskom kapitalom. U CIL-u (3, 9078) natpis je donesen prema Bogetićevu čitanju (18. stoljeće) u čije vrijeme je bio bolje sačuvan.

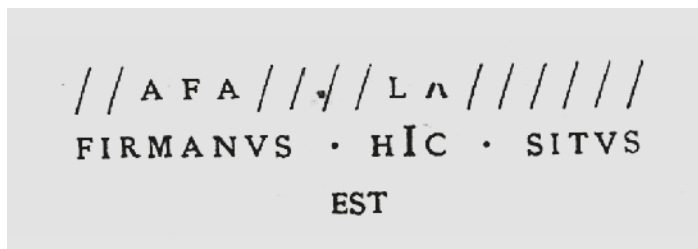
Tekst:

FIRMANV

Restitucija: *[--]afa [---]la[-----] / Firmanus hic situs / est.*

Slika 21
Ulomak stele

Slika 22
Natpis s ulomka stele (CIL 3, 2323=9078)

Komentar: Natpis nadopunjen iz CIL-a govori da je u grob položen Firman. Pokojnikovo ime nije sačuvano u cijelosti. Kognomen *Firmanus* je čest na keltskom području.⁵⁵ Nadgrobna formula *hic situs est* karakteristična je za razdoblje ranoga principata.

Datacija: 1. stoljeće

Literatura: CIL 3, 2323 (=9078).

17. Ulomak oštećenoga natpisa (sl. 23)

Mjesto čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Franje Bulića 44

Dimenzije: visina 49 cm, širina 35 cm; visina slova: prvi i drugi redak 6,5 cm, treći redak 7 cm

Materijal: vapnenac
Opis: Ulomak natpisa u tri retka izvedena nepravilnom rimskom kapitalom. Možda se radi o ulomku sarkofaga.

Tekst:

[---]ARIO

[---]VSE

[---]HAYAS[---]

Restitucija: [---]ario / [---]use / [---]hayas[---].

Komentar: Sačuvani dio natpisa ne pruža mogućnost cjelovitije restitucije. U trećem retku slovo Y bi se moglo pročitati i kao V.

⁵⁵ G. Alföldy 1969, str. 203.

Slika 23
Ulomak oštećenoga natpisa

Datacija: kasna antika (?)

Literatura: CIL 3, 2648; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 44.

18. Ulomak oštećenoga natpisa (sl. 24)

Mjesto čuvanja: uzidan u kuću na adresi Dom don Franje Bulića 48

Dimenzije: zbog visine nije moguće izmjeriti

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak ploče s natpisom u tri retka izvedena pravilnom rimskom kapitalom. Sačuvana je desna strana s jednostavnom profilacijom.

Tekst:

[---]ARL[---]

[---]ENE

[---]ERITE

⁵⁶ Usp. bilj. 33.

Slika 24
Ulomak oštećenoga natpisa

Restitucija: [---]arl[---]/[---]ene/[---]merit(a)e.

Komentar: Od sačuvanoga natpisa može jedino se iščitati nadgrobna formula za nepoznatu žensku osobu na kraju natpisa. Upravo ta formula i vulgarni latinitet omogućavaju dataciju spomenika.

Datacija: 2.-3. stoljeće

Literatura: neobjavljen

19. Stela Julija Ursa (sl. 25)

Mjesto čuvanja: uzidana u zgradi na Obali pomoraca 54

Dimenzije: visina 37 cm, širina 25 cm; visina slova: prvi redak 2 cm, drugi redak 2,5 cm, treći redak 3 cm, četvrti, peti šesti sedmi i osmi redak 2 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Manja profilirana stela pravokutne je forme.⁵⁶ Uzidana je u južni kućni zid. Unutar stiliziranih pseudozabata

Slika 25
Stela Julija Ursa

upisano je po jedno slovo nadgrobne formule. Pseudozabat je okružen trima trakama. Unutar njega se nalazi stilizirana rozeta iz koje sa svake strane izlazi po jedan list. Natpisno polje uokvireno je jednostavnom profilacijom. Natpis je uklesan u sedam redaka izvedenih pravilnom rimskom kapitalom. Slova D i M uklesana su iznad trokutastoga pseudozabata. U prvom, drugom i zadnjem retku uklesane su distinkcije u obliku točaka. U imenu *Rosulae* nedostaje slovo A. Također u riječi *coniugi* ispušteno je slovo N, a u riječi *annorum* nedostaje slovo N. Peti redak je oštećen. Nije sačuvan klin za usađivanje u postolje.

Tekst:

D M
IVLIVS • VR
SVS • ROSV
LE COIVGI QVEM
DVXI ANORVM
XII VIXIT ME
CVM • AN XIII • B • M
P

Restitucija: *D(is) M(anibus) Iulius Ur/sus Rosu/l(a)e co(n)iugi quem / duxi an(n)orum / XII vixit me/cum an(nos) XIII b(ene) m(erenti) p(osuit).*

Komentar: Julije Urs svojoj ženi Rozuli podiže spomenik i navodi da je s njom proživio 12 godina. O gentiliciju *Iulius* već je bilo riječi. Kognomen *Ursus* široko je zastupljen, a posebno na keltskom području.⁵⁷ Kasnije je čest među kršćanima. Kognomen *Rosula* povremeno se susreće u Italiji i na zapadu, a kasnije ga preuzimaju kršćani.⁵⁸ Budući da nedostaje *praenomen* komemoratora, moguće je datirati spomenik. Od druge polovine 2. stoljeća taj *praenomen* se gubi. Također nije naveden ni pokojničini *nomen*. Oblik glagola *posuit* je skraćen.

Datacija: druga polovina 2.-3. stoljeće.

Literatura: CIL 3, 2382; D. Kečkemet – I. Javorčić 1984, str. 34, sl. 35; I. Mirnik 1981, str. 234.

20. Ulomak nadgrobnoga žrtvenika ili počasne baze (sl. 26)

Mjesto čuvanja: uzidan u zgradi na Obali pomoraca 54
Dimenzije: visina 123 cm, širina 24 cm; visina slova: 6 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Desni ulomak nadgrobnoga žrtvenika ili počasne baze uzidan je u zid kao dio prozorskoga ruba. Profilacija je posve uklonjena kako bi bila pogodna za ugradnju, a nad samim je natpisom provedena *damnatio memoriae*. Vidljivi su tek krajnji desni dijelovi dvaju gornjih redaka klesanih pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

[---]NTI

[---]+IC

Restitucija: [---]nti / [-----]+ic/-----.

57 G. Alföldy 1969, str. 318.

58 G. Alföldy 1969, str. 283.

Slika 26
Ulomak nadgrobno­ga žrtvenika ili počasne baze

Komentar: Sačuvani dio natpisa ne pruža mogućnost cjelovitije restitucije, a u prvom se retku vide ostatci imena u dativu.

Datacija: 1.-3. stoljeće

Literatura: neobjavljen

21. Ulomak nadgrobno­ga žrtvenika ili počasne baze (sl. 27)

Mjesto čuvanja: uzidan u zgradi na Obali pomoraca 54

Dimenzije: visina 119 cm, širina 24 cm; visina slova: 4 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Desni ulomak nadgrobno­ga žrtvenika ili počasne baze uzidan je u zid kao dio prozorskoga ruba. Kao i kod prethodnoga ulomka, i ovome je otučena profila­cija, a nad čitavim je natpisom napravljena *damnatio*

Slika 27
Ulomak nadgrobno­ga žrtvenika ili počasne baze

memoriae. Natpis je izvorno imao 20 redaka, a tek od nekih vidljivi su ostaci slova.

Tekst:

----]++ T+

---] C + L

---]+VAE S

---]VIR

---]+ COLL

---]NTON

------(nečitko devet redaka)

---]R+

---]++

---]ARIO

---] COL

---] L +++

Slika 28
Ulomak natpisa

Restitucija: [---]++ T+ / [---] C+L / [---]+vae S / [---] vir
/ [---]+ coll / [---]nton / -----(9 ver.) / [---] R + / [---]++ /
[---]ario / [---] col / [---] L+++

Komentar: Sačuvani dio natpisa pruža mogućnost pretpostavke da se radi o ugledniku viteškoga staleža.

Datacija: 2.-3. stoljeće

Literatura: neobjavljen

22. Ulomak natpisa (sl. 28)

Mjesto čuvanja: Krešimirova 20

Dimenzije: visina 36 cm, širina 30 cm, debljina 14 cm;
visina slova: 4 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak sarkofaga ili stele bio je spolij u nekoj građevini, što se dade zaključiti po tragovima betona na stražnjoj strani. Nakon što je građevina srušena ili obnovljena odbačen je s ostalim građevinskim otpadom na predio Kosica u Vranjicu. Slova su klesana pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst spomenika:

[---]VN[---]

[---]ONIO[---]

Restitucija: [---]un [---] / [---]onio [---].

Komentar: Sačuvani dio natpisa ne pruža mogućnost jelovitije restitucije.

Slika 29
Ulomak stele s natpisom

Datacija: od 2.-3. stoljeća do kasne antike

Literatura: neobjavljen

23. Ulomak stele s natpisom (sl. 29)

Mjesto čuvanja: uzidan u dvorišni zid na Obali pomoraca 49

Dimenzije: visina 17 cm, širina 23 cm; visina slova: 3,5 cm

Materijal: vapnenac

Opis: Ulomak stele uzidan je u dvorišni zid. Sačuvan je gornji dio proflacije natpisnoga polja i dva retka natpisa izvedena pravilnom rimskom kapitalom.

Tekst:

[---]ILIAE P+[---]

A SIB[---]

Restitucija: [---] filiae p+[---] / [---]a sib[i ---]

Komentar: Spomenik je postavljen ženskoj osobi, nečijoj kćeri.

Datacija: 1.-3. stoljeće

Literatura: neobjavljen

ZAKLJUČAK

U radu su kataloški obrađena 23 natpisa koji su danas na području Vranjica; 19 ih je uzidano u različite građevine, a četiri se čuvaju kao zasebni predmeti. Nisu

obuhvaćeni natpisi koji su uzidani u kuću Benzon jer su već objavljeni.⁵⁹ Također nisu obuhvaćeni ni natpisi pronađeni tijekom nedavnih zaštitnih podvodnih arheoloških istraživanja.⁶⁰

Samo je sedam natpisa cjelovito, a ostali su fragmentirani, neki više neki manje. Manji fragmenti ne mogu se restituirati pa pružaju skromne podatke. Možda se budućim istraživanjima pronađu njihovi ulomci koji bi se mogli spojiti te tako dobiti cjelovitiji natpisi. Fragmentirani natpisi s više teksta pružaju više podataka, ali i oni bi se možda mogli spojiti s nekim u budućnosti pronađenim ulomcima.

Među njima se prepoznaju dva žrtvenika, dva sarkofaga, 12 stela te dva žrtvenika ili počasne baze. Za pet natpisa nije moguće odrediti tip.

Na tri natpisa spominju se pokojnici koji su obnašali magistrature i druge dužnosti. Na jednom se spominje član Venerina kolegija. Drugi natpis spominje oslobođenika koji je bio sevir augustal, tj. svećenik zadužen za

štovanje carskoga kulta. Najvažnije dužnosti obnašao je *L. Antoninus Firmus*. On je u Saloni obnašao gradske magistrature: bio je edil i kvatuorvir sa sudačkim ovlastima. Također je bio *praefectus fabrum*, zadužen za obavljanje i nadzor građevinskih ili drugih obrtničkih poslova u vojsci.

Na dvama je spomenicima provedena *damnatio memoriae*, tj. uništeni su natpisi koji spominju pokojnika ili pokojnike da im se zatre spomen. Ova se praksa primjenjivala nad omraženim osobama.

Većina ovih natpisa je objavljena, osim šest ulomaka. Podrijetlo natpisa je nepoznato. Nema sumnje da natpisi potječu s područja Salone, ali točno mjesto njihova pronalaska je nepoznato. Vranjičani su imali zemlje osim u samom Vranjicu i na području današnjega Solina te u Dujmovači.

Možda buduća arheološka istraživanja u Vranjicu donesu na svjetlo dana nove natpise, ali i druge dijelove natpisa koji su uzidani kao spoliji. Treba se uzdati, kako reče jednom vranjički sin don Frane Bulić, u »sretni mašklin«!

59 N. Švonja 2014.

60 Više o tim istraživanjima I. Radić Rossi 2008a, str. 498-501; I. Radić Rossi 2008b.

Kratice

- BASD = Bullettino di archeologia e storia dalmata
CIL 3 = Corpus inscriptionum Latinarum, vol 3, 1873 (ed. Th. Mommsen); Suppl., Berlin 1902 (ed. O. Hirschfeld)
VAHD = Vjesnik za arheologiju u historiju dalmatinsku

Literatura

- G. Alföldy 1969 Geza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969.
- I. Babić 2007 Ivo Babić, *Zapažanja o zvoniku splitske katedrale*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku 100, Split 2007, 145-170.
- M. Barišić – V. Marinković 2011 Marin Barišić – Vinka Marinković, *Fenomen antičkih spolija – problem zaštite i prezentacije*, Kulturna baština 37, Split 2011, 317-338.
- A. Betz 1943 Artur Betz, *Die Leuchtturm – und Flottenstation Salonae – Zum Sicherheitsdienst in den Provinzen*, Sonderdruck aus den Wiener Jahreshften band XXXV, H. 2, Wien 1943, 127-138.
- F. Bulić 1880a Frane Bulić, *Iscrizioni inedite. Salona*, BASD III, Spalato 1880, 49-50.
- F. Bulić 1880b Frane Bulić, *Iscrizioni inedite. Salona*, BASD III, Spalato 1880, 81-82.
- F. Bulić 1902 Frane Bulić, *Ritrovamenti antichi nelle mura perimetrali dell' antica Salona. L' iscrizione della »praefectura Phariaca Salonitana«*, BASD XXV, Spalato 1902, 3-29.
- F. Bulić 1913 Frane Bulić, *Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona*, BASD XXXVI, Spalato 1913, 24-37, tab. V, VI, X.
- N. Cambi 1986 Nenad Cambi, *Salona i njene nekropole*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio povijesnih znanosti 25 (12)/1985-1986, Zadar 1986, 61-108.
- N. Cambi 2010 Nenad Cambi, *Sarkofazi lokalne produkcije u rimskoj Dalmaciji*, Split 2010.
- D. Demicheli 2017 Dino Demicheli, *Recikliranje antičkih epigrafskih spomenika na širem splitskom području*, u: I. Miloglav – J. Balen – A. Kudelić (ur.), *Recikliraj, ideje iz prošlosti*, Zagreb 2017, 181-207.
- D. Farlati 1751 Daniele Farlati, *Illyricum Sacrum, I*, Venetiis 1751.
- M. Glavičić 2002 Miroslav Glavičić, *Gradski dužnosnici na natpisima obalnog područja rimske provincije Dalmacije*, (doktorska disertacija), Zadar 2002.
- J. G. Keenan 1974 James G. Keenan, *The Names Flavius and Aurelius as Status Designations in Later Roman Egypt*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 13, Köln 1974, 283-304.

- D. Kečkemet – I. Javorčić 1984 Duško Kečkemet – Ivo Javorčić, *Vranjic kroz vjekove*, Split 1984.
- B. Kirigin 2012 Branko Kirigin, *Salona i more*, Munuscula in honorem Željko Rapanić, Zagreb – Motovun – Split 2012, 59-85.
- J. Mardešić 2000 Jagoda Mardešić, *Otkrivena rimska vila*, Solinska kronika 66 (VII), Solin 15.3.2000, 16.
- E. Marin et al. 2010 Emilio Marin et al. (ur.), *Salona IV. Inscriptions de Salone chretienne IVe-VIle siecles, I, II*, Rome – Split 2010.
- D. Maršić 1996 Dražen Maršić, *Portretna stela iz Vranjica*, Solinska kronika 25 (III), Solin 15.10.1996, 17.
- D. Maršić 1997 Dražen Maršić, *Silvanov žrtvenik iz Vranjica*, Solinska kronika 30 (IV), Solin 15.3.1997, 15.
- D. Maršić 2002 Dražen Maršić, *Portretne stele na obalnom području rimske provincije Dalmacije*, (doktorska disertacija), Zadar 2002.
- D. Maršić 2011 Dražen Maršić, *Rimske portretne stele iz Vranjica*, Tusculum 4, Solin 2004, 27-42.
- M. Mikelić – N. Švonja 2017 Marinko Mikelić – Nino Švonja, *Izvori, bunari i česme u Vranjicu*, Tusculum 10/1, Solin 2017, 133-143.
- I. Mirnik 1981 Ivan Mirnik, *Mijat Sabljar u Solinu i Vranjicu god. 1854.*, VAHD 75, Split 1981, 209-240.
- F. Oreb – B. Kirigin 1980 Franko Oreb – Branko Kirigin, *Lučki objekat u Saloni, primjer gradnje na drvenim stupovima*, u: M. Suić – M. Zaninović (ur.), *Materijali tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru*, Zagreb 1980, 111-114, tab. 1-6.
- I. Radić Rossi 2008a Irena Radić Rossi, *Arheološka baština u podmorju Kaštelanskog zaljeva*, Archaeologia Adriatica 2, Zagreb 2008, 489-506.
- I. Radić Rossi 2008b Irena Radić Rossi, *Zaštitno arheološko istraživanje u vranjičkome podmorju 2005./2006.*, Tusculum 1, Solin 2008, 17-33.
- M. Suić 1996a Mate Suić, *Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali*, Odabrani radovi iz stare povijesti Hrvatske. Opera selecta, Zadar 1996, 349-385.
- M. Suić 1996b Mate Suić, *Pravni položaj grčkih gradova u Manijskom zaljevu za rimske vladavine*, Odabrani radovi iz stare povijesti Hrvatske. Opera selecta, Zadar 1996, 289-316.
- A. Steinbüchel, 1820 Anton Steinbüchel, *Dalmatien. Eine Reiseskizze*, Jahrbücher der Literatur 12, Wien 1820.
- A. Šašel – J. Šašel 1986 Ana Šašel – Jaroslav Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*, Ljubljana 1986.
- N. Švonja 2014 Nino Švonja, *Antički spoliji u kući Benzon u Vranjicu*, VAHD 107, Split 2014, 241-289.

Summary

Nino Švonja

Inscriptions as spolia in Vranjic

Key words: Vranjic, epigraphy, spolium, stele, sarcophagus, altar, titulus, ossuary

The paper treats 23 inscriptions now existing in Vranjic: 19 of them incorporated in house walls, and four kept as artefacts of their own. The inscriptions incorporated in the Benzon house are not included since these have already been published. Also not included are the inscriptions found in the recent submarine rescue archaeological researches.

Only seven inscriptions are complete, others are more or less fragmented. Smaller fragments cannot be reconstructed, wherefore they are providing only limited information. Some future excavations might produce other fragments that could be put together with these and thus produce complete inscriptions. The fragmented inscriptions containing more text provide more information, but they too could be put together with other fragments to be discovered in the future.

Among the inscriptions recognised are two altars, two sarcophagi, 12 stelae and two altars or honorary pedestals. For five fragments their type cannot be determined.

Three inscriptions mention the deceased who performed magistrate or other offices. One mentions a member of the Collegium Veneris. Another inscription mentions a freedman who was a *sevir augustal*, that is, a priest in charge of veneration of the imperial cult. The most important office was held by *L. Antoninus Firmus*. He performed magistrate offices in Salona: he was an *aedile* and a *quattuorvir* with judicial authorities. He was also a *praefectus fabrum*, in charge of performing and supervising construction and other craft works in the military.

Two monuments underwent *damnatio memoriae*, that is, the inscriptions mentioning the deceased person or persons have been destroyed in order to erase their memory. This was practiced about hated persons.

Most of these inscriptions, except for six, have been published. Their origin is unknown. The inscriptions undoubtedly origin from the area of Salona, but the exact location of their discovery is unknown. The inhabitants of Vranjic had their lands in Vranjic, as well as in present day Solin and Dujmovača.

Future excavations in Vranjic might produce new inscriptions, but also other fragments of the inscriptions incorporated in the walls as spolia. We are to trust, as rev. Frane Bulić, a son of Vranjic, once said, in the »lucky pickaxe«!

Translated by Radovan Kečkemet

